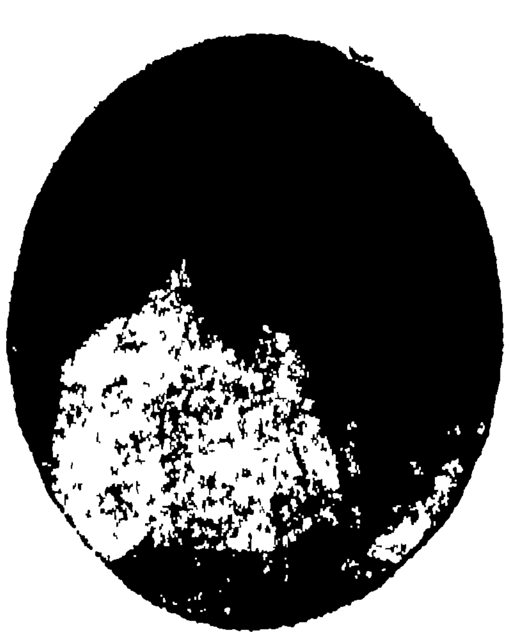

వ్యాసకర్త

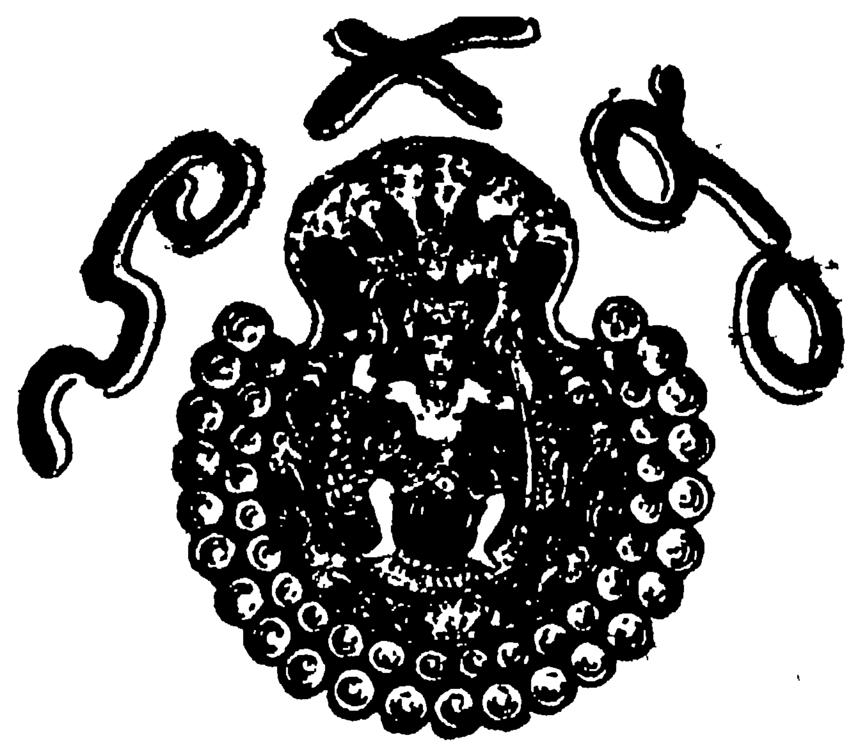

సోమయాజుల వెంకటరామమూర్తి గారు, బి. ఏ.

౧

మాధవరావు రామవరంతాలూకా కచేరీలో హెడ్ గుమాస్తా వుద్యోగంలో వున్నాడు. అతడు పనిపాట్లు శ్రద్ధగా చేసుకుంటూ, ఒక్కనాడైనా కాగితముల విషయంలోగాని, సొమ్ము విషయములోగాని, తకరారు లేకుండా తనకి మాటరాకుండా జాగ్రత్తతో మెలగుతూ కాలక్షేపం చేస్తూవుండడంచేత తన అధికారులకి విశ్వసనీయుడుగాను, తనక్రిందగుమాస్తాలకి గౌరవపాత్రుడుగాను వుంటూవుండేవాడు. రామవరం వూళ్లోకూడా మాధవరావు పంతులంటే అందరికీ గౌరవమే.

నెలజీతం ఏభై రూపాయిలలోను ప్రావిడెంటు

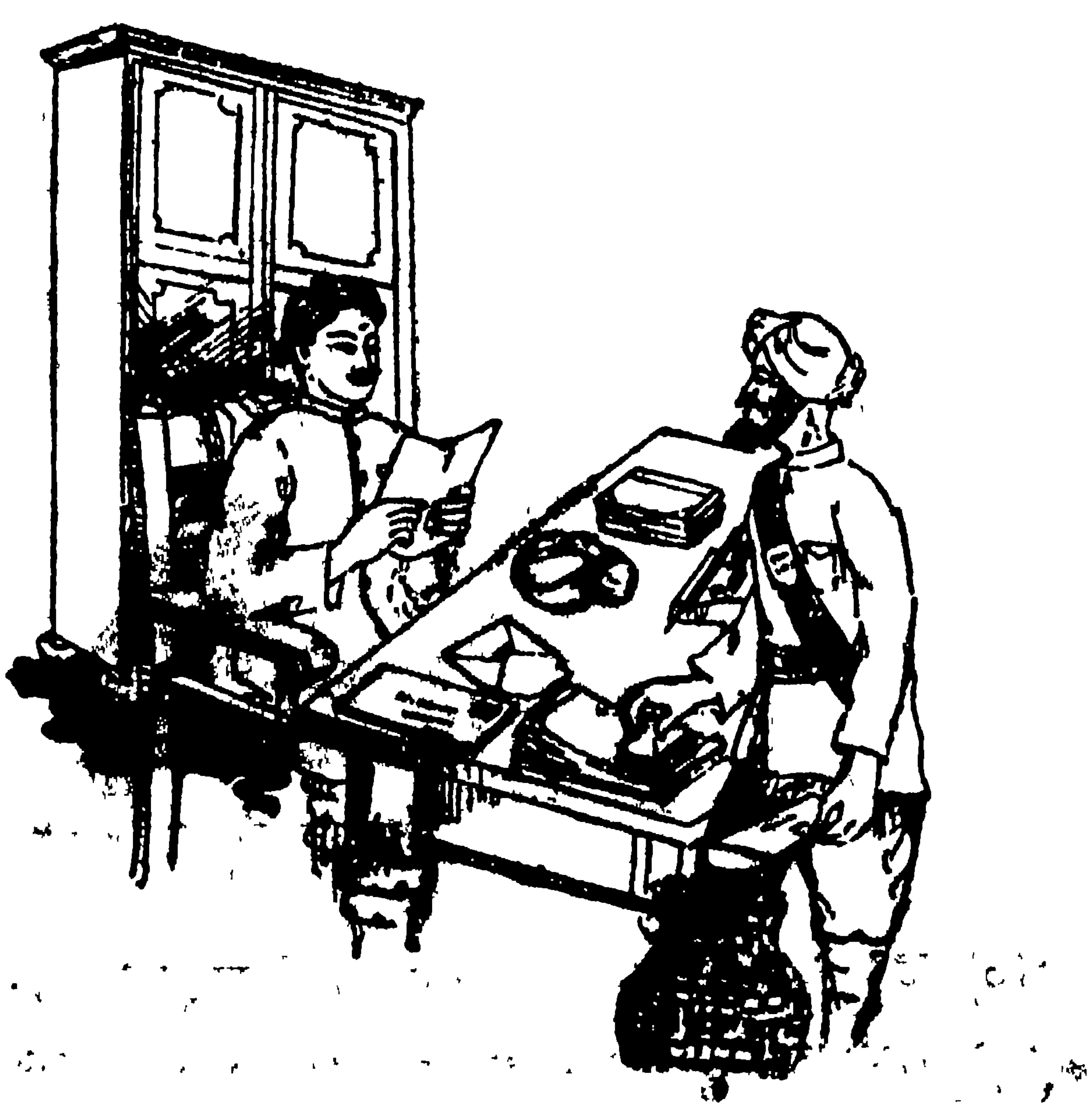

ఉత్తరం సగంమట్టుకి చదివేసరికి... మందహాసచంద్రిక ఉదయించింది"

ఫండు రు 3-2-0, స్టాంపుఖర్చు 0-1-0, పోగా మిగిలిన రు. 46_13_0 లోనూ కోమటి దుకాణానికి లెక్క ఫైసలుచేసి, ఇంటిఅద్దె రు. 4—0—0, యితర ఖర్చులు, మరి రు. 5_0_0, సీతానగరంలోనున్న తల్లికి రు. 10 లు పంపగా మిగిలినదాన్ని సేవింగ్సు బేంకులో నెల నెలకీ వేస్తూవచ్చి, ఆరూపాయలు ఏడాదికొక్కమారు తీస్తూ తనకీ, భార్యకీ, పిల్లకీ ఏడాదికి కావలసిన ఖద్దరుబట్టలు కొంటూ వుండడం అతనికి అలవాటు.

ఒకనాడు ప్రొద్దున మాధవరావు ఎనిమిదిగంటలకు ఆఫీసుకువచ్చి తనకుర్చీలో కూర్చొని అప్పుడే జవాను కరీం సాయిబు పోస్టాఫీసునుంచి తెచ్చినటపాలు విప్పిచూస్తున్నాడు. అందు ఒకవుత్తరం తన ప్రైవేటు ఎడ్రసుకు వచ్చినదాన్ని అటూఇటూ తిరగేసిచూచి చదవడం ఆరంభించాడు. ఉత్తరం సగంమట్టుకి చదివేసరికి అతని ముఖకమలం వికసించి, పెదవులమీద మందహాసచంద్రిక ఉదయించింది.

ఆవుత్తరం సీతానగరంలో తనతల్లి అన్నపూర్ణమ్మ వద్దనుంచి వచ్చింది ; ఉత్తరం రెండుసార్లు చదువుకొని మడచి, తన కోటులోపల జేబులోవుంచి మాధవరావు ఆలోచన ఆరంభించాడు. పదినిమిషాలవరకూ అలాగే భావసముద్రంలో మునిగివున్న మాధరావు, సీతానగరం, తల్లి, ప్రయాణము, రైలుఖర్చు, మనియార్డరు ఈ ఆలోచనలు తప్ప ప్రస్తుతాంశములైన ఆఫీసు, టపాలు, కరీంసాయిబు, కాయితాలు ఈవిషయాలు యావత్తూ

మరచిపోయాడు ; "తననూ, భార్యనూ, పిల్లనీ చూడడానికి చాలా ఆత్రుతగావుం"దనీ, "కళ్లన్నీ కాయలుకాచిపోయా"యనీ, "కొద్దిరోజుల్లో ఏలాగైనా చూడక తప్ప"దనీ తల్లివ్రాసిన వాక్యాలు పదేపదే మనసులో తరచునరికి, ఆతనిహృదయంలో ఆనందామృతం పొడముచుండెను. అయితే తల్లి రైలుఖర్చులకీ, సీతానగరంలో చిల్లర అప్పులు తీర్చడానికీ, ముప్పదిరూపాయిలు పంపవలెనన్న భావం మనస్సులో వుదయించేసరికి, యిదివరకతనిమానస సముద్రంలో వుద్భవించిన ఆనందామృతం ఆవిరిరూపంగా ఎగసి, ఆస్థానే హృదయంలో దడదడ ప్రారంభం అయింది.

ఇంతలో గడియారం టంగు టంగున తొమ్మిదిగంటలు కొట్టుసరికి మాధవరావుకి మొదట మేముచెప్పిన భావాలన్నీ మాయమై, ప్రస్తుతాంశములైన ఆఫీసు కాగితాలు, కచేరీ, ఎదుటగోడకి ఆనుకు కూర్చొని, మధ్య మధ్య కునికిపాట్లు పడుతూ కవర్లు అంటించుతూవున్న కరీంసాయబు జ్ఞాపకం రావడంతోనే, తొందరగా ఆఫీసు కాయితాలన్నీ చూసి జవాబువ్రాయవలసినవాటికి బ్లూపెన్సిలుతో రెండుముక్కలు గోకి ఎక్కువ వ్రాతపనివున్న కాగితాలు వేరే కట్టకట్టి కుర్చీలోంచి దిగ్గున లేచాడు.

సాధారణంగా ఆఫీసు పదకొండుగంటలకి ప్రారంభం అగుటచేత తక్కినగుమాస్తా లెవరూ ప్రొద్దున్న రాలేదు. కాని ఆఫీసు దగ్గరగావుండడంచేత ప్రొద్దున్నేవచ్చి టపాలు చూసి, కొంతపని ఆఫీసులో చూసుకోవడం మన మాధవరావు పంతులుకి అలవాటు. అతడు కుర్చీలోనుంచి లేచి తన డ్రాయరులోవున్న ముప్పదిరూపాయిలు లెక్కపెట్టి, బల్లమీద నొకమూలనున్న మనియార్డరుఫారం వొకటి తల్లిపేర వ్రాసి, ఇవతలికి వచ్చి కరీంసాయబు ఆఫీసుకు తాళంవేసి చెవి తనచేతి కిచ్చిన తరువాత తిన్నగా పోస్టాఫీసుకి బయలుదేరాడు. అక్కడ తల్లిపేర మనియార్డరుచేసి గృహోన్ముఖుడైనాడు.

౨

దాదాపు పదిగంట లైంది. మాధవరావు పంతులుభార్య కమలమ్మ వంటచేసుకుని భర్తరాకకు యెదురు చూస్తూ చావడిలో [illegible] కూర్చొని దారం తీస్తూంది. కమలామాధవుల [illegible], వారి ప్రేమలతలోని ప్రథమపుష్పం, వారి అన్యోన్య ఆత్మలనేడు శీతల మేఘములకూడికచే జనించిన అమృతధారావృష్టి వారి పెన్నిధానము, వారి మురిపెంపుబిడ్డ, వారి చిట్టితల్లియగు ఇందిర తల్లిప్రక్కను కూర్చుండి తన ఖద్దరుచొక్కా జేబులో తల్లి వేసిన కందిపప్పు పైకితీసి బొమ్మరింట్లోవంట చెయ్యడానికి సిద్ధమవుతున్నది. కందిపప్పు లక్కపిడతలో వేసి కొంచెం నీళ్లుపోసి దానిని ఒకమూలను పెట్టి ఉఫ్ఉఫ్ అని వూది నిరాశాసూచకములగు దృష్టులతో తల్లివైపు చూచి "అమ్మా, అమ్మ గుడగుడ మనదేమీ?" అని ముద్దుమాటలతో అడిగేసరికి, తల్లి కమలమ్మకు పట్టరానినవ్వు వచ్చి లేచి కుమార్తెను ముద్దుపెట్టుకుంది. సరిగా యిలాంటి సమయంలో మాధవరావు పంతులు యింట్లో ప్రవేశించాడు. అతడు గుమ్మంలో వుండడంచూచి, తల్లి ఆలింగనములోంచి బలవంతంగా తప్పించుకొని యిందిర, "నాన్న! నాన్న! నాన్న వచ్చేరు" అంటూ గుమ్మంలోకి పరుగెత్తింది. మాధవరావుపంతులు కూతుర్ని ఎత్తుకుని

ముద్దుపెట్టుకుని, "ఇందూ! అమ్మ తిన్నావమ్మా?" అని ప్రశ్నించేసరికి యిందిర "అమ్మా? అమ్మింకా వుడకలేదు" అని [illegible] క్రిందికి [illegible] చేతులుపట్టుకొని [illegible]

పట్టుకోక పోతే తనతండ్రి మాధవరావు నడవలేకపోతా డేమో అన్నట్టిమాపులుమొగంమీద తోపగా యిందిర తనతండ్రిని సావడిలో కుర్చీదగ్గరికి నడిపించుకు తీసుకొని వచ్చింది. మాధవరావు పంతులు భార్యవైపు చూచి, "యింకా వంట కాలేదా?" అని అడిగెను. అప్పుడామె "కాకేమి? వంటయి అరగంట అయినది. ఇందు చెప్పిన మాట దాని బొమ్మరింట్లోసంగతి" అన్నది. మాధవరావు పంతులు మడతకుర్చీలో కూర్చొని, "యివాళ వేగం చేసినట్టుంది వంట" అనెను.

కమలమ్మ—"వేగమేదీ? పదకొండుగంటలు కావచ్చింది; మీాకింకా ఆకలి వెయ్యడంలేదూ?"

మాధ—"నిన్ను చూడగానే నాఆకలి మాయమైంది" అని చిరునగవు వ్యక్తపరచాడు.

కమల—"నన్ను చూడగానే మీాకు మిమ్మల్ని చూడగానే నాకు ఆకలి మాయమైపోతూంటే, ఇక మనకి బియ్యంఖర్చే లేదన్నమాట, ఇంక నేనూ రేపట్నుంచీ పొయ్యిలో నిప్పు వెయ్యను."

ఇంతలో మెల్లన కుర్చీలోనుంచి లేచి మాధవరావు తనకోటును విప్పి కొయ్యకు తగిలించు చుండెను. అపుడు అతనిభార్య యగు కమలమ్మ "అదేమిటిచొక్కా జేబులో వుత్తరం? ఇవాళ వచ్చినదేనా యేమిటి? ఎక్కడ్నుంచి? అంతా క్షేమ మేనా?" అని వరుసగా ప్రశ్నించెను.

మాధ—"ఔను మరిచాను. అయిదారు రోజుల్లో మా అమ్మ వస్తూంది; ఆమె వ్రాసింది."

కమల—"ఏదీ, చదవండి."

మాధ—"నువ్వే చదువుకో!" అని అత డావుత్తరాన్ని భార్యచేతి కందిచ్చి యింటిలో స్నానం చెయ్యడానికి ప్రవేశించాడు.

3

మాధవరావుపంతులు భోజనంచేసుగించి సావడిలో కుర్చీలో కూర్చొని [illegible] చదువుతున్నాడు. ఇందిర వుయ్యాల్లో పడుక్కొని నిద్రబోతూంది కమలమ్మ క్రింద కూర్చొని వుయ్యాలా ఆగిపోయినప్పుడల్లా వూపుతోంది. అపుడు వారిరువురికిని (అనగా కమలామాధవులకు) ఈ క్రింది సంభాషణము జరిగినది:—

మాధ—"ఉత్తరం ఏది? చదివావా?"

కమల—"లెక్క పంపించారా?"

మాధ—(కొంచము నసిగి) "లేదు—." లెక్క పంపలేదని చెప్పిన అబద్ధమే మాధవరావు నసుగుదలకు కారణం అని పాఠకు లిదివరకే గ్రహించి వుంటారు.

కమల—"అయ్యో! ఎందుకు పంపారుకారు? పాపం, ఆవిడ మరీ మరీ చూడాల్నుందని వ్రాస్తున్నారు కదా?"

మాధ—"ఆవిడ మననిచూచి అప్పుడే రెండు సంవత్సరాలు కావచ్చింది."

ఇంతలో ఇందిరకు పూర్తిగా నిద్ర వచ్చింది.

మాధ—"లెక్క పంపించాలి మరి!—

కమల—"సరే, తెలిసింది. మొన్ననే సేవింగ్సుబేంకులో రూపాయిలు తీసి, బట్టలు కొనిశారుగా? మళ్లీ జీతం అందుతే నేగాని లెక్కకు వీలులేదు—"

మాధ—"ఎవ్వరినైనా చేబదు లడుగుతాను. మళ్లీ జీతం రాగానే యిచ్చేస్తాను."

కమల—"బదులా? ఒకర్ని బదులడగవలసినంత అవసరమేమొచ్చింది? మొన్న [illegible] నాకు [illegible] వున్నాయి; అవి అమ్మేశేయండి. తరువాత జీతం అందన—" తరువాతమాట కమలమ్మ పైకి రానీయలేదు. లోపలిమాట లోపలికే మళ్లిపోయింది. అయితే మాధవరావు"తరువాత జీతంఅందినవెంటనే నీకాసులు నీకు తిరిగి యిచ్చేయాలని—అంతేనా నీవు చెప్పదలచు కొన్న మాటకి?" అని ఆ వాక్యాన్ని పూర్తిచేశాడు.

కమలసంభాషణమును మరల్చునుద్దేశముతో, లజ్జిత వదనయై "ఇచ్చినా సరే, ఇవ్వక పోయినా సరే." ఈమాటలు విని నంతనే మాధవరావు తనభావాల్ని

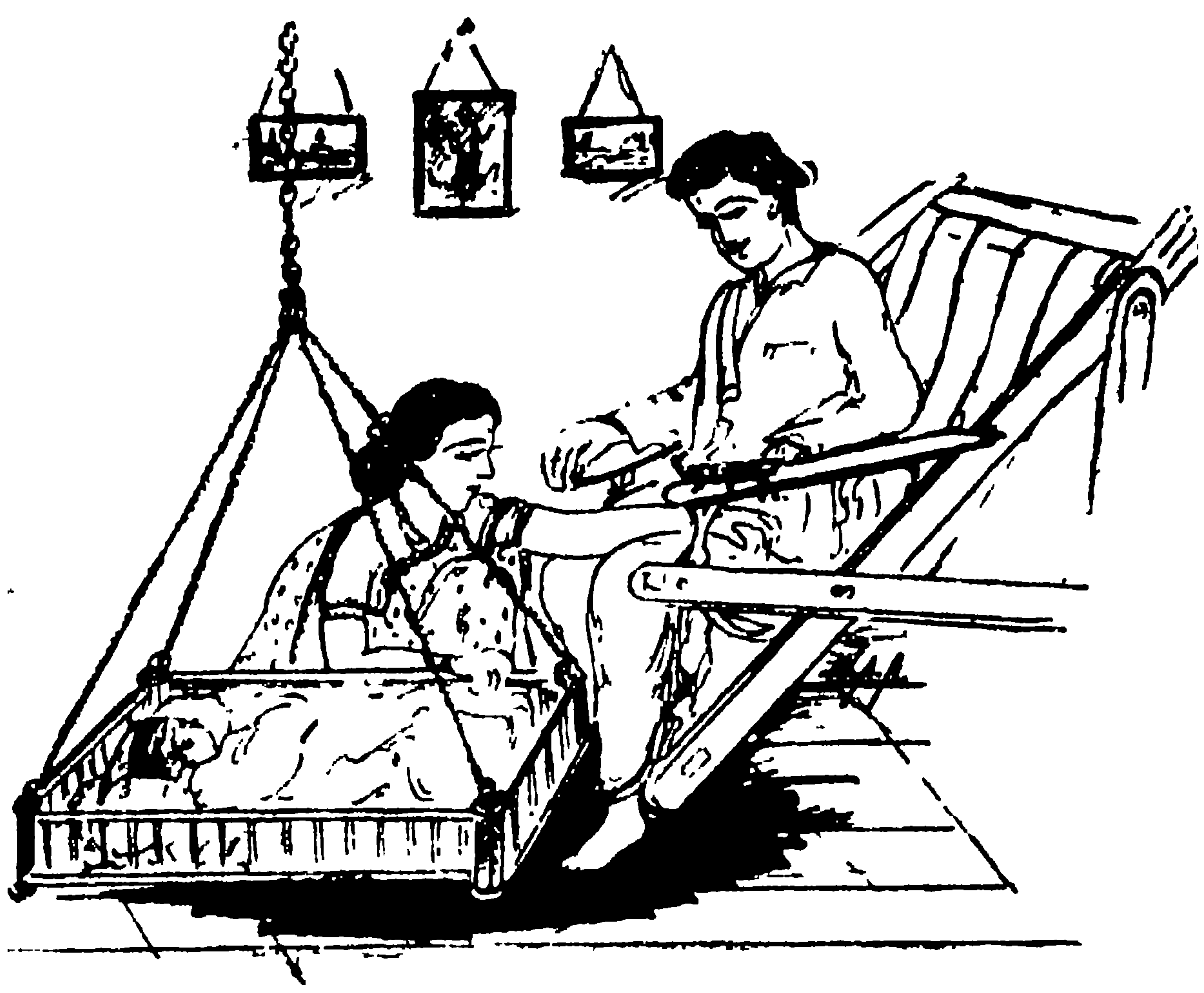

"తరువాత జీతంఅందినవెంటనే......నీవు చెప్పదలచుకొన్న మాట!"

ఆపుకో లేకపోయెను; ఆతని ముఖం అప్రయత్నంగా కమలముఖం వద్దకు ఆకర్షింపబడింది. వాళ్లయిద్దరి పెదవులూ కలిశాయి. భార్యాభర్త లిద్దరూ అలా గొకఅరనిముషం వరకూ ఆనందసాగరంలో తేలి వున్నారు; ఇంతలో వుయ్యాల్లో పండుకొని నిద్రిస్తూ వున్న యిందిర కదిలింది. భర్త మెడను చుట్టుకొని వున్న కమలహస్తములు అప్రయత్నంగానే వుయ్యాలా ఊచడానికి వెళ్లాయి.

మాధ—"కమలా, నేనిందాకా నీతో అమ్మకి సొమ్ము పంపలేదని చెప్పినమాట అబద్ధం సుమీ! నీపెదవుల్లో ఎలాంటి మహిమ వుందో కాని, అబద్ధంఆడిన నా పెదవులుకూడా పవిత్రమైన నిజం పలుకుతున్నాయి. విను: ఇప్పుడే ఆఫీసురూపాయిలు ముప్పై అమ్మపేరట మనియార్డరు చేసి వస్తున్నాను. ఆరూపాయి లెలాగైనా యివాళ సాయింత్రంలోపల బ్రెజరీలో కట్టాలి; లేకపోతే మాటవస్తుంది. ఎవ్వరికైనా బదులడగడానికి నాకు మనసొప్పిందికాదు. నాదృష్టికూడా మీవాళ్లు నీకిచ్చిన మూడుకాసులమీదే పడింది. అయితే ఈ భావాలన్నీ నానోట వెలువడకముందే నువ్వు నీ కాసులు నాకిస్తానని నాకు మనస్సంకోచాన్ని తగ్గించినదాని వయినావు!—"

కమల—"మీరు నన్ననవసరంగా పొగుడుతున్నారు."

మాధ—"భార్యా భర్తల ప్రేమ ఆత్మికము సుమా! అట్లు కాకున్న నీ భావములును నా భావములును అచ్చుగుద్దినట్లు ఏకమగునా? నాభావములు నీమానస దర్పణంలో ప్రతిబింబితమైనాయి. మన ఆత్మలు పరస్పరము సంభాషించుకొంటాయి."

ఇందిర—నిద్రలో "ఊ!"

మాధ—త్రుళ్లిపడి, నవ్వి "చిట్టితల్లి నిద్రలో కలవరిస్తూంది!"

౪

నాడు ద్వాదశి లక్ష్మివారము. కమలప్రొద్దున్న చీకటితోనే లేచి గృహకృత్యములు చక్కబెట్టుకొను చుండెను. అత్తగారు అన్నపూర్ణమ్మ ప్రొద్దున్న ఏడు గంటల రైలులో వస్తుందని కమలమ్మ నాలుగుగంటలకే మేలుకొని, నీళ్లపొయ్యిలో నిప్పేసి, అత్తగారు వచ్చినతోడనే ఆమె స్నానానికి అనుకూలంగా వున్నట్లు వేడినీళ్లు కాచింది. పిమ్మట ఆరుగంటలగుటచూచి భర్త మాధవరావుని మేల్కొలిపింది. మాధవరావు పంతులు కాలోచిత కృత్యాలు నిర్వర్తించుకుని రైలుస్టేషనువద్ద తల్లిని కలుసుకొని యింటికి తీసుకురావడానికి బయల్దేరాడు. ఇంతలో యిందిర మేలుకుంది. కమలమ్మ బిడ్డకు ముఖం కడిగి, తలదువ్వి, బొట్టుకాటుక తీర్చి, తెల్లనిఖద్దరుచొక్కాను తొడిగి వీథి అరుగుమీద కూర్చోబెట్టి తానును అరుగుమీద కూర్చుంది. ఇంట్లో గడియారం ఏడుగంటలు కొట్టింది. ఆశబ్దం కర్ణపుటములలో పడినతోడనే కమలమ్మ మనోవీథిని భావపరంపరలు పరుగెత్తాయి. రైలు స్టేషనులోకి వచ్చి నిలపడడం, మూడవక్లాసు బండిలోంచి అత్తగారు అన్నపూర్ణమ్మ మెల్లగా దిగడం, తన భర్త తల్లి వెంటుంటు మందహాసాలంకృతమైన ముఖంలో నిలబడడం

వారిద్దరూ సామానుతోకూడా బండియెక్కడం, బండి మెల్లిగా బయల్దేరడం—అటుపిమ్మట కమల భావతరంగాలు నిలచిపోయాయి. ఆమె యిందిర నెత్తుకొని వీథి గుమ్మంచివరను నిలబడి వీథి కొకవైపునకే ముఖం తిప్పి చూస్తూ నిలబడింది.

పావుగంటలో వీథిచివరను బండి నడచిన చప్పుడయ్యెను. బండి వారి యింటివైపునకే వచ్చుచుండెను. దృష్టినిగుడించి చూస్తూవుండిన కమలమ్మ, బండిలో తన భర్త, అత్తగారగు అన్నపూర్ణమ్మ వుండడం చూచి, "ఇందిరా, మామ్మగారు వచ్చారు, చూడు!" అని బండివైపు చూపించేసరికి, బండిలో మాధవరావుని చూచి యిందిర "నాన్నగారే! నీకు మాతలురావు,ఏమీరావు!" అన్నది. అన్నపూర్ణమ్మ యిందిర కపరిచిత యగుటచేత కమలమాట లాబాలకు అర్థంకాలేదు.

బండి గుమ్మంలో నిలబడింది. బండిలోంచి అన్నపూర్ణమ్మ, మాధవరావు దిగారు. గుమ్మంలో పాదంపెట్టడమే తడవుగ అన్నపూర్ణమ్మ కమల చేతనున్న యిందిరను ఎత్తుకొని ముద్దాడి, "అమ్మా! కమలా, పిల్ల మెతుకు తింటుందా? మాటలు వస్తాయా?" అను ప్రశ్నలకి కమల జవాబు చెప్పిందో లేదో కూడా తెలిసికొనకుండానే అన్నపూర్ణమ్మ యిందిరను ముద్దాడి, మరొకమాటు ముద్దాడి, ఇంకొకసారి ముద్దాడి, [illegible] వదలంగా [illegible]యి

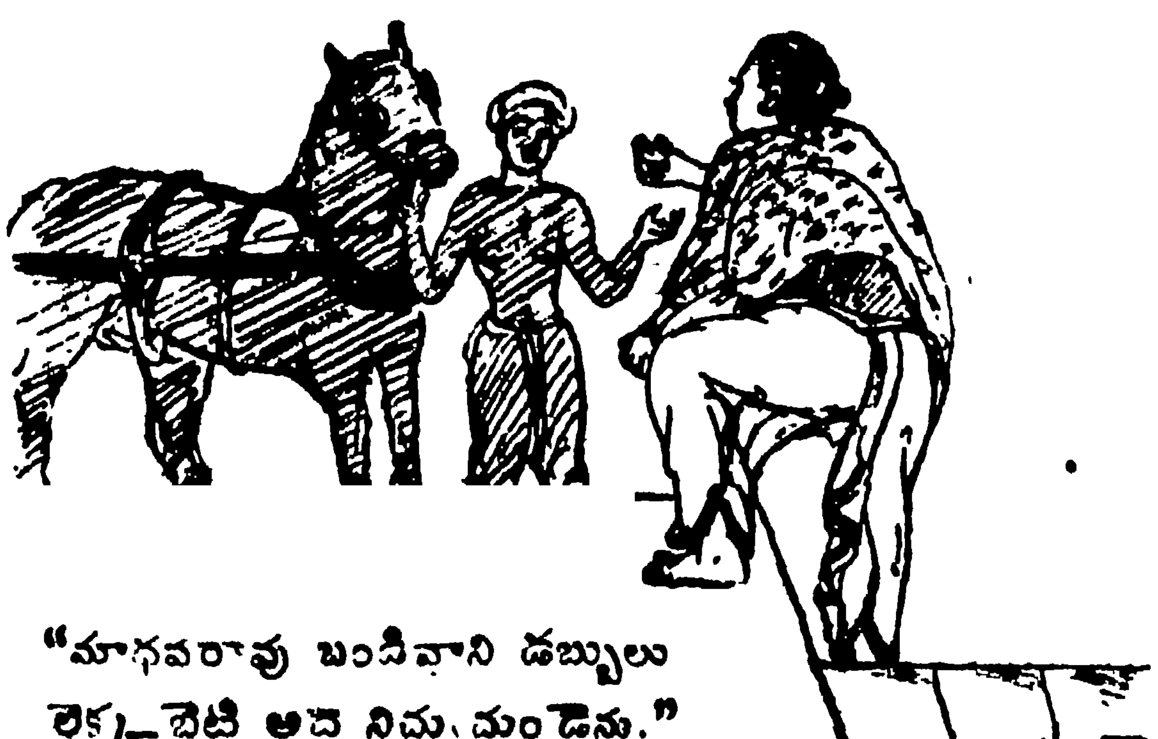

"మాధవరావు బండివాని డబ్బులు లెక్కబెట్టి అద్దె నిచ్చుచుండెను."

వుండను ఇందిరచేతిలో పెట్టింది. మాధవరావు బండివాని డబ్బులు లెక్కబెట్టి అద్దె నిచ్చుచుండెను. అన్నపూర్ణమ్మ, కమల, యిందిర—వీరు ముగ్గురును యింటిలోనికి ప్రవేశించారు. చావడిలోకి వచ్చి, అన్నపూర్ణమ్మ కోడలిని గాదిగా చూచి, "కమలం! నీళ్లు పోసుకుని ఎన్నాళ్లైంది?" అని రహస్యంగా అడుగుసరికి, కమల ఆశ్చర్యమును, సిగ్గును ముఖమున దోపగా, మందహాసము పెదవులమీద తాండవింపగా, మెల్లన "మూడునెలలు కావచ్చింది" అన్నమాట యింకను పూర్తిగా నోటరాక పూర్వమే అన్నపూర్ణమ్మ, "తల్లికి ఈసారి కొడుకే, నామాట తప్పదు" అనెను. మాధవరావు యింటిలోనికి వచ్చెను. అతడు తల్లి అనిన మాటలు వినియుండినను విననట్లు నటించి, కోటును విప్పి కొయ్యకు తగిలించెను.

కమలమ్మ—"అత్తా, దూరప్రయాణం, చాలాబడలివుంటారు. వేడినీళ్లు పెట్టాను. స్నానం చెయ్యండి."

అన్నపూర్ణమ్మ— నవ్వుతూ "అప్పుడే వేడినీళ్లు పెట్టావ్రా? తల్లీ, నీకడుపు చల్లగా! నీకడుపున కొడుకు

"అన్నపూర్ణమ్మ కమలచేతనున్న యిందిరను ఎత్తుకుని..

పుట్టి! నిన్న ఏకాదశి ఉపవాసం రైలులో అయిపోయింది; ఇవ్వాళ ద్వాదశి. ఏముంది? స్నానంచేసి

అరగంటలో వంటచేస్తాను. అబ్బాయీ! మధూ! నీకచేరీ ఎన్ని గంటలకి?"

మాధ—"నాకచేరికి యేమీ తొందరలేదు. భోజనం చేశాక నిమ్మళంగా పదకొండు గంటలకి వెళ్తాను. కచేరీ దగ్గరగానే వుంది."

తనసామానంతయు సరిగా బండివాడు దింపాడో లేదో ఒక్కమారు చూచుకొని అన్నపూర్ణమ్మ చంకనున్న యిందిరను కమలచేతి కిచ్చి, స్నానంచేయుట కింటిలోనికి పోయెను.

ఇందిర—"అమ్మా! ఎవరే?"

కమల—"మామ్మ."

ఇందిర—"అంటే?"

కమల—"అంటేనా? నాన్నగారికి అమ్మ."

ఇందిర—"నాన్నగారి అమ్మ అయితే, నాన్నగారికి అమ్మ పెడుతుందా?"

కమల—నవ్వుచు "నాన్నగారికి పప్పు అన్నం కలిపి, నెయ్యివేసి మీమామ్మ తినిపిస్తుం దనుకున్నావా?" అని బిగ్గరగా నవ్వింది.

తల్లి ఏల నవ్వావలయునో యిందిర కర్థము కాలేదు. తల్లి వంటచేయులోపల ప్రక్కగదిలో రాటం పెట్టుకొని దారంతీయు నుద్దేశంతో కూర్చుండియుండిన తండ్రి మాధవరావువద్దకు పోయి యిందిర కూరుచుండెను. కమల యింటిలోనికి పోయి అత్తగారికి వంటకు కావలసిన పదార్థము [illegible] సిద్ధముచేయుచుండెను.

*

మాధవరావు భోజనం ముగించి యీవలకు వచ్చి కూర్చుండెను. కమల నట్టింట పనిపాట్లు చక్కబెట్టుచుండెను.

అన్నపూర్ణమ్మ కుమారునిప్రక్క నేలపై కూర్చుండి [illegible] తండ్రితో [illegible] టిగా పెట్టుచు, వానిని నమలిసకొలది అతనితో తర్ర వడుటచూచి ఆశ్చర్యపడుచుండెను. ఇంతలో అన్నపూర్ణమ్మ మెల్లన యిందిరను తనవద్దకుదీసికొని యొడిలో కూర్చుండబెట్టుకొన్ని, "నాయనా! మధూ! పిల్లతలమీద నాగరంవేస్తే బాగుండదూ?" అనుసరికి మాధవరావు, "బాగుండ కేమి? మరి నాలుగైదు నెలలకి ఎలాగైనా చేయిస్తాను. 'నాగరం చేయిస్తే పిల్లకీ తనకీ కూడా ఉపయోగపడుతుం'దని వాళ్లతల్లి కూడా అంది." ఈ సందర్భములో మాధవరావునకు భార్య తన కిచ్చిన మూడుకాసులమాటయు జ్ఞప్తికి వచ్చినను అతడు ఆప్రసంగము కొంచెమైనను తల్లియెదుట నెత్తలేదు.

అన్నపూర్ణమ్మ—"ఇందిరకి నే నొక నాగరం చేయించి పట్టుకొచ్చాను. మంచి నగిషీ, గోపాలకృష్ణుని విగ్రహం, రెండుతులాలెత్తు. సిస్తురూపాయిలు పథైపెట్టి చేయించాను" అనుమాటలను నవ్వు మొగముతో ననుచు, అన్నపూర్ణమ్మ తనపెట్టెవద్దకు జని కొంగున ముడివైచిన తాళపుచెవితో పెట్టెనుదెరచి అందులో తనబట్టలమధ్యను, డబ్బిలో మూడు కాగితములలో నాలుగుగుడ్డలలో భద్రముగాదాచిన ఆ నాగరమును దీసి కుమారునికి జూపెను. ఇంతలో కమలమ్మ పనిపాట్లు ముగించుకొని, నాగరమును గూర్చి మాతాపుత్రులసంభాషణ లోకలదుండ యీవరకే వినుచుండిన దగుటచే హాసితవదనయై, దృష్టుల నాతురత చూపట్టగ భర్తచేతనుండిన నాగరమును తానును జూచుచుండెను.

అన్న—[illegible] కమలా! నాగర మెలాగుందే? నీకూ, పిల్లకీ [illegible]యోగం పడుతుందని చేయించి తెచ్చాను. రెండుతులాలెత్తు."

కమల—నాగరం ఎంతో బాగుంది. ఇలాంటి నాగరమే చేయిద్దామని మీ కొడుకు యత్నపడుతున్నారు. ఆయనయత్నం అక్కరలేకుండానే నేను నాగరం [illegible]

మత్తా!'' అనుచు నాగరమును కుమార్తె తలపైనుంచి అత్తగారికి చూపి, ''అత్తా! సరిగా కొలపెట్టినట్టు సరి

పోయింది'' అనెను. పిమ్మట భర్తవైపు తిరిగి ''నాగరం చాలా బాగుందండీ'' అని పలికెను.

మాధవరావున కిదంతయు నొకకలవలె గానుపించినది. తనపై యింతఅభిమానము, ప్రేముడి, వాత్సల్యము గలతల్లికి, తనబిడ్డయగు నిందిర కొరకు ప్రత్యేకముగ, అదేపనిగ మూడునూరులమైళ్లి దవ్వునుండి అభిమానపూర్వకముగ తన ఖర్చులనిమిత్త మేర్పడిన సిస్తు రూపాయిలు పెట్టి నాగరముచేయించి తెచ్చినతల్లికి, ఖర్చులకుగాను ముప్పదిరూపాయిలు పంపినందుల కాత డెంతయో గర్వపడసాగెను. తన భార్యకు నాగరము చేయించమని భార్య పుట్టినింటివా రొసంగిన మూడుకాసులకును తల్లికైలుఖర్చులకు పోను అనుకొనిన నాగరము అప్రయత్నముగా యింటికి వచ్చుటయే కాక, పవిత్ర మగు మాతృదర్శనమును, అమూల్యము, మధురము నగు వాత్సల్యసుధాస్వాదనమును అతనికి కోరని కోరికగా సంభవించుటచేత మాధవరావు ఆనందసాగరమున నోలలాడు చుండెనని వేరుగా చెప్పవలయునా? తల్లి ఖర్చుల నిమిత్తము పంపిన ముప్పదిరూపాయిలకు నాతడెవ్వరికి ఋణస్థుడయ్యెను? మొట్టమొదట సర్కారునకు, పిమ్మట మధ్యాహ్నము తనకమల మూడుకాసులమ్మి సర్కారు ట్రజరీలో కట్టియుండుటచే భార్యకు ఋణస్థుడయ్యెను. తన భార్యకు, అర్ధాంగికి, తన్నే దైవమని నమ్మి తోడునీడవలె చరించుచుండిన తన ''కమల''కు బాకీపడినచో నెట్టి నష్టమును లేదు. ఇంతకును అనుకొనిన నాగర మయాచితముగ, అప్రయత్నముగ, వాత్సల్యమయి యగు తల్లి (అన్నపూర్ణమ్మ) కోడలికి ప్రసాదించియే యున్నది కదా?

మాధవరావు పరిపరివిధములనాలోచించెను. ఎంత యాలోచించినను అతనికి తనివితీరలేదు. సౌఖ్యదాయకము లగు భావములుగొల్పు సంతోషమునకు మించిన సంతోష మీ ప్రపంచమున నేమున్నది?

ఈలోపున కమల కుమార్తె యిందిరకు తలకునూనెరాచి దువ్వుచు జడ వేయుచుండెను. ప్రేమపూర్వకముగ నత్తగారు తెచ్చిన నాగరమును ఆమెసాధ్యమైనంత త్వరలో ఉపయోగింపనెంచి యుండెను. నీలాకాశమున చంద్రోదయ మగురీతిని యిందిర కుంతలములపై నాగరముఅందమును గొలుపునో లేదో యను తన యాతురము ఆమె మనంబున పెల్లుబ్బియుండుటయే ఆమె యిందిరకు ఇప్పుడే జడ వేయుటకు కారణము. ఎన్నిదినములనుండియో నాగరము చేయించుకొనవలయునను తన యభీష్టమును భగవత్ప్రేరణముచే ప్రేమపూర్వకముగ దీర్చిన అత్తగారికి మనంబున వేయిసారులు నమస్కరించుచుండెను.

జడవేయుట పూర్తియైనది. నాగర మిందిర తలపై అందముగ మెరయుచుండుటజూచి కమలసంతోషమునకు మేరలేకుండెను. ఆమె ఇందిర నుద్దేశించి, ''చిట్టితల్లీ, నాగరం మామ్మకి చూపించి, జేజెపెట్టు'' అని నంతనే ఇందిర తన కోమలహస్తముల జోడించి ప్రతిదినమును తనతల్లి దేవునకు పూజ గావించునపుడు తానును ప్రక్కను నిలువబడి తల్లివలెనే నమస్కరించుట కలవాటుపడిన

దగుటచే తన తండ్రితల్లి యగు అన్నపూర్ణమ్మకు చక్కగా నమస్కరించెను. అది చూచి అన్నపూర్ణమ్మ ఆపుకొనెదమన్నను ఆగక పొరలివచ్చుచుండిన ఆనంద బాష్పములలో రెండింటినిమాత్ర మిందిరతలపై రాల్చి, తక్కినవాటి నతికష్టముపై మరల్చుకొని మనుమరాలగు యిందిరను రెండుచేతుల నెత్తికొని, "తల్లికి వేయేళ్లాయుస్సు! కన్నతల్లికి తమ్ముడుపుట్టి!" అని దీవించి మనుమరాలి ననేకసార్లు ముద్దాడెను.

౬

మాధవరావు రాత్రి పదకొండుగంటలపుడు పడక గదిలో మంచముపై కూర్చుండియుండెను. వేరొక మంచముపై యిందిర నిదురించుచుండెను. కమలమ్మ యిందిరను జోకొట్టుచుండెను.

మాధ—నీఋణము మాఅమ్మ తీర్చినది. నేను నీకు బాకీపడిన మూడుకాసులకును మారుగ నీకు నాగరము వచ్చినది.

కమల—(తలవంచుకొని) ఆత్మలభేద మగుచోట ఋణ మెక్కడిది ? మీకును నాకును భేదములేదే!

మాధ—(చిరునగవుతో) నిజమే కాని, నీ ఋణము పూర్తిగా తీరలేదుసుమా! ఏలయన మూడు కాసులలో నీకు నాగరము వచ్చుటయేకాక నాకు అమూల్యమును, శీతలవర్షపాతమువలె హృదయసీమనుచల్లజేయజాలినదియును,ఆనందదాయకమునునగు మాతృసందర్శనము లభించినది. దీని వెల భావాతీతము; గణింపరానిది. అందుచే నీఋణ మీజన్మమున తీర్చజాలనేమో!

కమల—ఈ ఋణము జన్మ జన్మములకును తీరకుండును గాక! జన్మజన్మములకు మన మొకరినొకర ననుసరించి జీవనమును గడుపుదుము.

మాధ—సాధ్వియన నీయట్టిది!

కమల—పొగడ్తలకు నేనెంతమాత్రము తగను!

ఉద్యోగరీత్యా దూరదేశమున నున్న కుమారుని గాంచు నుద్దేశముతో మనసు లెంతయో ఉవ్విళ్లూరుచుండి మనుమరాలికి కానుకగా బంగరునగ నొకదానినిజేయించి రైలుఖర్చులకు సుతునివద్దనుండి ద్రవ్యమును దెప్పించుకొని కన్నులకరవుదీర కుమారుని కుటుంబము నెప్పుడు కాంచెదనా యని యాతురమున, తాను పయనముగావించిన రైలుబండికంటె వేయిమడుంగులు శీఘ్రగతిని తనకంటె నెంతయో ముందుగవచ్చిన మనోదృక్కులు మాధవరావుని బలగమును జూచుచు, తన భౌతిక దేహము ప్రయాణమొనర్చుచుండిన రైలుబండి మందగతిని తిట్టుకొనుచు వచ్చి ఎట్టకేలకు రామవరములో పడిన అన్నపూర్ణమ్మ యభిమానమును, భర్తకానందదాయకమును గౌరవనీయమునగురీతిని తనకు పుట్టినింటివారొసంగిన మూడుకాసులను నిరాటంకముగ నిర్మలమానసముతో, ప్రతిఫల మపేక్షింపక భర్తకొసంగిన కమల ప్రేమమును ఈ రెంటిలో నేయది గాఢతరమో పాఠక సోదరసోదరీమణులే యూహింతురుగాక! ఈ రెంటికిని గల భేదమే వాత్సల్యమునకు ప్రేమమునకును గలభేదము. ఒకటి కారుణ్యమయుడగు నీశ్వరుడు భక్తులయెడ జూపునది; యింకొకటి సమానులగు నిరువురి పరస్పరానురాగము. ఒకదానికి అర్హానర్హ విచక్షణము కావలయును; ఇంకొకటి అకారణము, అప్రయత్నము, అయాచితము.—ఒకటి కాలానుకూలముగ నేతెంచెడి శీతలవర్షధార; మరి యొకటి సంతతమును శీతలత నొసంగెడి మందమలయానిలము.